

SABRANA DJELA IVANA MAŽURANIĆA.
PROZA (1979)
(Izbor)

MISLI [2–7]

*

Nijednomu zaisto glasovitijemu mužu vlašći umotvori, makar koliko mu drago od drugih pohvaljeni bili, po svemu se dopali nisu; i tako mislim da ako bi sasvim predstavi njihovoj izlazak odgovorio, glasovitoga imena manje vrijedni bi bili.

*

Ništo se ne može misliti pod suncem što iz koje li godijer strani hvaliti se ne bi moglo, ako se samo um človjčanski na to postavi: i najgorši, barem otuda da sve njegove mogućnosti jednoglasno na zlo zvezale se jesu. Otkuda vidi se koliko široki i nestalni smisal (znamenovanje) ima riječ ona: “hvale vrijedan jest”.

*

Pohvalu zadobiti slast velika i ukrepa jest človjeku u dičnih poslovah izvršavanju postavnomu; ali od neumitnikov pohvaljenom biti, rana jest silna i bolest.

*

Koji vlašće narodnosti svoje srami se, spodoban se vidi cucu kojemu njekoji batrivi dječak napuhnjeni mjehur na rep prikopčiše; bježi ovaj kak lud pred mjehurom, bježi onaj pred svojim narodnostjum; ne može se ovaj strašila svojega izbaviti, ne može onaj narodne odore iz duha izbaciti: s otom samo razlikom da se ovomu po ulicah trčćemu smijaju djeca i filarke, onomu po duhovnom polju bludećemu – razumni mudraci;

da ovaj od iste naravi nerazložan jest, a onaj putem gizdosti i budalaščine božanski razlog pogubiše.

*

Siromah jest kojemu daše milostivno nebo volju dobru bez sredstva i mogućnosti propadajućoj domovini svojoj priskočiti; ali još siromašji kojemu i sredstva i mogućnost bez dobre volje podeliše.

*

Očinski jezik braniti, ljubiti, poštovati, obdjelavati, dužnost jest; tuđi pako, a najmre koji nas u čemu pomogoše, ne ružiti, ljubav jest.

NJETILA [2–3]

*

Nijedno općinstvo (*Gemeinwesen*) nije kadro opstajati bez kreposti. – A koja je ta krepost? Ja mislim, ono živahno, djelovno čutenje, da svaki *ne za sebe*, nego za opću očevinu, i ne za mimoleteći hip *ovoga* života, nego i za dobro budućnosti živi. Otud izvira umjerenost, trudoljubje, zatajenje samoga sebe, poteptavanje smrti, svaka dobra osobitost i prava životna sreća, prijateljstvo i ljubav, sovjestitost, slobodnodušje.

*

Opstojnost i ime kojega puka ne zavisi od *zemlje* ili *sile*, nit od *sreće*, nego od neizbrišljivosti njegova narodna značaja (karaktera).

CILJ DOGODOVŠTINE

Svekoliko čovječanstvo je jošte premlado za iznaći ono općinsko načelo, polag kojega se vladaju i k kojemu teže čudnoviti događaji na ovom svijetu, budući da se historija naša tekar od Mojzesa ali* Cira počimlje. Do dana današnjega ne bijasmo jošte u biću pooštrit oka našega zadosta ponovljenim iskustvom na toliko da prizirajući u veliku knjigu reda Božijega ne budemo u pogibelji namjesto *vjekovitoga njegova zakona* vidjet svagdi ništa drugo nego same *istih nas ideje i požude*. Za reć istinu, čini se da je pravi cilj dogodovštine *naučit čovječanstvo kako treba praktički živjeti*. Ona dakle treba da svede čovjeka sa gorostasnih njegovih kula od spekulacije i fantazije; treba da zadade posla ne njegovoj letućoj *imaginaciji*, nego *razumu i srcu*; da mu pokaže svijet ne *kakova bi on htio, ili s nekoliko svojih drugara prenapraviti ga žudio*, nego *kakov jest i kakov je bio*, da mu stavi pred oči konstitucije u *duhu njihovih uređenja i u savezu s okolnosti od mjesta i vremena*, a ne *polag teorija, koje samo u pameti njegovoj živu*; ukratko: treba da *rastavi i razglobi sve ono što filozofiju sastavlja* i u jedinstvo sakupljajući *općenito* čini, i da uči čovjeka neka djela sretnimi *one koji su mu najbliže i okolo njega*, a ne da *zaboravlja svoju dužnost* obzirajući se sved na *njekakovu buduću* namišljenu *sreću kasnih potomaka* i hoteći učinit blažene ne *svremenike svoje*, nego *vaskoliki široki svijet*. Toga ne treba već ništa više razlagati, nego samo promotrit *one države* koje se vrhu *nepodopštine sadašnjega vremena*, nadajući se *njekakvoj blaženoj*, štono vele i *čistoj budućnosti*, il' hoće da varaju ili pako jurve prevariše, buduć da bi mnogo bolje i pametnije učinile da se nauče iz dogodovštine *kako treba branit imanje i slobodu proti silnikom, i čuvat sreću narodnu, da ju prevara ne poplesa*.

* ili

⟨O NARODNOM KAZALIŠTU⟩

Vrijedni domoroci, čestita gospodo!

Slavno Ravnateljstvo Čitaonice ilirske u Zagrebu, upućeno od kolike je važnosti, od kolike je koristi i potrebe teatar za izobraženje svakoga naroda i podignuće jezika narodnoga, pozva, potporom plemenitih domorodaca potpomoženo, iz Novog Sada ovamo društvo jedno, kojeno je, kako je svim uopće poznato, u ovdašnjem varoškom teatru nekoliko predstavljenja jurve proizvelo. Istina je, to ne bi ni za što drugo nego da se vidi kakav će ovo odziv u srcu sugrađana naših naći. Bijaše prokušanje, al' hvala Bogu i domorodnomu duhu domovine naše, bijaše prokušanje takovo da se bolje u sadašnjem stanju našem želiti ni ne može. Jer premda su članovi rečenoga teatralnoga društva tekar početnici, kojim, da se na fino kritike sito uzmu, jedva jedvice i ime od umjetnikā bi ostalo: zato je svakako narod naš svagda s najvećim zadovoljstvom iz teatra se kući povratio. Postariji ljudi sude i o mogućnosti i valjanosti takova zavoda, mnoga razgovaraju; starci se raduju i sele u misli u ona stara, bolja, od njih hvaljena vremena, kad su oni kao Slavjani, u slavjanskoj zemlji i jeziku, čisti slavjanski, od tuđinā bolje ušćuvani svijet ugledali; prijatelji naši i domovine naše se vesele i u srcu s prvim ovim početkom sretan također napredak skapčaju; neprijatelji napokon dubokim zamukoše mukom; jednom riječju: dobri se svi raduju, svi se vesele, svi ufaju, a zli kradom tuguju, stide se i boje.

A jesu li sve ovo prevrnuće duša igraoci naši uzročili? Jesu li oni tolika srca napunili radošću, tolikim bezbožnim ljudem zabušili usta, tolike prsi svetim domovine ognjem nadahnuli? – Ne mislim, jer su još za to preslabi, premda nekujim od njih talenta ne fali da to njegda i po sebi učinit uzmognu. Preslabi su još, velim, zasada, da studene gledaoce griju i prsi ledom zamrznute rastapaju; al' nisu preslabi da budu kao konduktor

jedan domorodnoj onoj električnosti, koja već sada, hvala da je nebesom, srca naroda našega oživljava.

Domorodnost dakle, veselje i radost, koja se u općini našoj vidi, ne dolazi toliko sa scene u narod koliko se, dapače, s naroda sipa na scenu, i tim i nju k novomu naporu, k novomu nauku, k novoj pomniji nuka.

Otuda se vidi da se u općini našoj ne samo ništa protivna ne nalazi, da se prokušanje ovo i za zbilja ne uzistini, već da se svuda i najveća želja ukazuje, da se što brže stanovnoj jednoj sceni u domovini našoj temelj postavi. Prigoda je dobra, vrijeme je prijatno, a o koristi i potrebi poduzeća ovoga ni govora ne ima. K tomu dolazi još i to da je i ovo prokušanje bilo sasvim zaludu i bez svake svrhe, ako se šta dalje o stvari ovoj ne uredi; jer je i prvi korak zaludu ako se i drugi učinit ne kani. A da ovako stvar zadugo ostati niti hoće niti može, bjelodano je sasvim kad se razmisli da će se poslije ovo nekoliko predstavljena društvo ovo bez sumnje rasuti, budući da bez svake pomoći od varoša do varoša skitajući se nit bi moglo ljudski živjeti nit u umjetnosti svojoj, po kojekakovih varošicah igrajući, išta napredovati.

Ako smo za zbilja uvjereni da je svakomu narodu teatar potreban, i ako smo nakanili da ga i u nas malo-pomalo polag slabih sila naših zavedemo, šta čekamo veće? Evo nam društva koje premda u obziru više umjetnosti nije dobro, al' je zato od svih ilirskih, koje za prvi početak imati možemo, bez sumnje najbolje. Ako li pako teatar narodom* za izlišan držimo, i ako ne bijasmo naumili da se i u nas podigne, zašto je i sad ovo društvo pozvano ovamo, da ovdje, nekoliko puta igrajući, što-godir u umjetnosti svojoj napredovavši, ništa neg veća samo šteta bude kad se raspe, i tim samo više materijala za zaboravit pribavi. Ali daleko budi ta miso od mene; jer niti slavno Ravniteljstvo, koje je društvo ovo ovamo pozvalo, niti ova ni druga gospoda koja su novci svojimi posao ovaj spočetka pomogli, poslije pako zadovoljstvom svojim i veseljem igraoće naše podužgali, toga djeli svojimi ni najmanje ne ukazaše; dapače,

* narodima (D mn.)

usuprot plemenitu miso svoju o potrebi i koristi instituta ovo-
ga jasno i dovoljno otkriše.

Ne ostaje dakle drugo nego mislit o načinu da se društvo
ovo u nas zadrži, ptica uhvaćena iz ruku ne pušta i gleda da
nam početak učinjen zaludu ne bude.

Pita se dakle, prije svega, koji bi način mogo svrsi ovoj naj-
srodniji biti? – Shodnijega doista načina za uzdržavat ovake za-
vode od stanovnoga fonda ne ima. I nam bi trebala, za ukrijepit
sasvim krepko i za sva vremena narodnu scenu, glavnica jedna,
koja bi na godinu barem 6 000 forinti srebra čista interesa me-
tala. Al' odakle tako brzo fond jedan da se sakupi, gdje ni vrije-
me čekati ne da, niti se bez velikih tegota do toga doprijeti ne
može*, niti se, što opet iskreno ispovjediti valja, duh narodni, a
osobito duh umjetnosti po svoj domovini našoj još do toga popeo
nije da se u tom obziru dobromu uspjehu nadati može. Valja
dakle međutim udariti drugim, prečim putem, koji nam zasa-
da i mnogo bliže leži, i kojim se je i do ovoga prvoga prokušanja
veće udarilo. Valja, rekoh, gledati da se opet na tu svrhu otvori
supskripcija, da se blagotvornom domorodaca naših potporom
narodno društvo ovo za nekoliko prvih godina krepko pomo-
gne i sasvim volji nepostojane sudbine otme, dok se dobro sjeme
ovo, što se sada u narod bacilo, srdaca publike naše tim bolje
ne primi; i dok koliko blagi duh ovaj u narodu toliko i društvo
isto ne odjačaju tako da se nakon nekoliko godina za vjekovito
i sasvim utvrđeno uzdržanje narodnoga teatra il' podoban fond
pribaviti il' pako, u najgoroj zgodi, teatar sam svojom vlastitom
silom, na način njemačke scene, kod nas uzdržati bude mogao.

Al' je preveć šest hiljada forinti srebra, neg da bi se u siro-
mašnoj domovini našoj za više godina na supskripciju sakupi-
ti moglo, reći će mnogi. – Jest; šest hiljada forinti srebra na
godinu je lijep novac, nit bi se, bez sumnje, u nas još zasad na
takovu svrhu lako sakupiti dao; al' se i tomu jednim načinom
ponješto pomoći može. Da vidimo.

Slavni su naši domoroci još prije, gdi je još stvar veoma ne-
stalna bila; gdje su mnogi o dobrom uspjehu prokušanja naše-

* Smisao je: niti se bez velikih tegota do toga doprijeti može.

ga dvoumili; gdje su mnogi koliko o duhu publike toliko još više o sposobnosti članova pozvat se imajućega teatralnoga društva sumnjali, bojali se i u srcu predali; slavni su, reko, domoroci naši još prije, posred svih ovih nepovoljnih okolnosti potpisali na jednu godinu do blizu *tri hiljade* forinti srebra. Nije li dakle sasvim vjerojatno da će isti ovi domoroci sada, gdje svaki strah i u obziru publike i u obziru društva iščeznu; gdje se svaka sumnja u ogledu uspjeha prokušanja našega izgubi, i gdje svaki pred očima vidi igraoce, istina je, ne posve izvrsne, al' barem takove da bi se oni rukovodstvom vješta učitelja u kratak čas do nekakve izvrsnosti podigli; nije li, velim, istini veoma spodobno da će ovi vrli i vatreni domoroci sile svoje sada kod ovolike istine tim većma za korist domovine napeti? A ako li to bude, i ako se sredstvom supskripcije, ako ništa drugo, barem tri hiljade forinti srebra na ljeto za pet nastupajućih godina dobiju, tako je sve učinjeno što se od strane naše za uzdržanje stanovne scene jedne u domovini našoj zasad samo poželjeti može. Jer bi onda društvo s ove tri hiljade forinti pol godine, šest zimskih mjeseca, studenoga to jest, prosinca, siječnja, veljače, ožujka i travnja igralo svaki mjesec barem po dva puta kod nas u Zagrebu, gdje bi se igraocem našim osim toga držali meštiri i u deklamaciji, i u plesanju, i u maće(va)nju (fehtovanju), te bi onda u ljeto prošli i po ostalih znatnijih mjestih po Horvatskoj, kao u Karlovac, Petrinju i Sisak, Varaždin i Bjelovar, zatim po Slavoniji u Osijek, Požegu, Vukovar, Brod, Vinkovce, Mitrovicu, Zemun i u ostale varoše i mjesta gdje se ilirski jezik govori; možebiti s vremenom i u Dalmaciju itd. gdje bi ono što bi u zimu teoretično i praktično kod nas naučili i ostaloj braći našoj pokazati mogli, samo da se slavni magistrati rečenih mjesta još unapred obreku da će im se za svako od onih deset predstavljenja, koja bi se u svakom od spomenutih gradova proizvela, 120 aboniranih cvancika naći. Korist pako koja bi se tim načinom zadobila je dvostruka: prvo, što bi se tako glavnomu gradu Zagrebu pomoglo da svega tereta za uzdržanje narodnoga društva ne nosi, i što bi publika naša, od vremena do vremena otpočinovši, tim većom željom svake godine stvar domorodnu opet prigrljivala; a drugo, što bi se time ukus lijepa i dobra u

boljem narodnom jeziku i po ostaloj domovini našoj raznosio, i po tom, bez sumnje, također izvan Zagreba mnogi blagotvoran supskribent našao.

Dvije su dakle stvari preda svim potrebne za ustanovljenje narodne scene u domovini našoj: jedno, supskripcija barem od tri hiljade forinti srebra za pet godina; a drugo, obećanje slavnih magistrata ostalih povećih mjesta po zemlji da će u svakom mjestu za svako od deset predstavljenja 120 cvancika aboniranih biti. O abonamentu je već sve ukratko rečeno što ovamo spadati može; sad još nješto o supskripciji, i to:

1. Trebalo bi da se svaki supskribent za pet nastupajućih godina neodstupljivo podveže.

2. Gg. supskribenti bi se morali obvezati, buduć da će ovo društvo samo pol godine, i to u zimu kod nas igrati, da će svaka tri mjeseca, to jest oko 1. studenoga i 1. veljače dragovoljni svoj prilog unapred svaki put točno i bez otezanja isplatiti.

3. Da se za nekoliko krajcara kvijetancije i kojekakvi računi ne pišu i sluga, komu ionako nješto platiti valja, čestitij gospodi za kojekakvu sumicu na vrata ne šalje, trebalo bi da se manje od šest forinti srebra na godinu od nikoga ne prima.

I ovo je što se zasad od slavnih domorodaca naših za obdržanje i ustanovljenje narodne scene preponizno traži, opazujući da će tim načinom koliko društvo ovo toliko i publika naša međutim bez svake sumnje odjačati tako da će se poslije moći il' društvo samo po sebi po primjeru drugih naroda uzdržavati il' pako, kad se duh narodni u nas još bolje probudi, i ljubav umjetnosti i do nižih stališa dopre, stanovan fond za vjekovito utvrđenje narodnoga teatra u domovini našoj sakupiti. Hrđav je i slab početak, al' napredak može dobar i od koristi biti; a tuda su prošli svi narodi, tuda valja da prođemo i mi ako smo zbilja nakanili da što od nas i naroda našega bude; jer bez početka ne ima dočeka. *Omne initium arduum*, istina je, al' *dimidium facti, qui bene coepit, habet!*